

Григора Тютюнника» (Ротач П. І слово, і долі, і пам'ять. Статті, документи, спогади. – Полтава : Верстка, 2000. – С. 234–254) розповідається про один із приїздів письменника до Полтави: «Бував Тютюнник у місті як кореспондент „Літературної України”. ... Наприкінці липня 1969 року побував на садибі І. П. Котляревського, яка тоді реставрувалася до поетового 200-річчя. 30 липня ми зустрілися з ним у нас дома. Цим числом датовано його запис в альбомі висловів про Котляревського, які я збирав тоді від учасників свята. Ось цей запис: „Нема у світі нації, яка б не утвердила себе, не відкрила себе через поета – від Гомера і до сьогодні. Я складаю глибоку шану перед Іваном Петровичем Котляревським – відкривачем України і українців, їхньої мови, пісні, слова.

Хай святиться ім'я його в віках!

30 липня 1969 р. Григир Тютюнник».

3. *Мик. Тиф. та інші.* – Імовірно, мова йде про мешканця Мануйлівки Миколу Тимофійовича Григоренка, що жив неподалік В. Д. Корецької. Див.: Данько Н. Л. Григир Тютюнник і Мануйлівка : есей / передм. В. Калашника. – Харків : Майдан, 2014. – 48 с.

4. *...а за солонцями ледь мріятиме Козельщинський монастир.* – Козельщинський Різдва Пресвятої Богородиці монастир. Заснований біля каплиці, в якій було встановлено ікону Козельщинської Богоматері. Кап-

лицю збудовано 1881 року, поруч 1881–1883 рр. зведено церкву Різдва Пресвятої Богородиці. У 1900–1906 рр. побудовано собор.

5. *Говтві.* – Говтва (кол. Голтав, Голтов, Голтва, Олтва) – село в Козельщинському районі Полтавської області. Знаходиться на правому березі річки Говтви в місці її впадіння в річку Псел.

6. *Мануйлівка* – село Козельщинського району Полтавської області. Розташоване понад річкою Пслом, за 32 км від залізничної станції Галещина по лінії Полтава – Кременчук та за 45 км на північний схід від Кременчука. Село поділяється на дві частини – Нижню і Верхню Мануйлівку. Виникло наприкінці XVII – на початку XVIII ст.

7. *Добре говорив А. Ф. про школу. Дуже добре.* – Тут ідеться про Андрія Федотовича Крупіна – вчителя фізики Мануйлівської школи. Із ним та його дружиною Євгенією Макарівною, вчителькою російської мови і літератури, спілкувався Григир Тютюнник. Див.: Данько Н. Л. Григир Тютюнник і Мануйлівка : есей / передм. В. Калашника. – Харків : Майдан, 2014. – 48 с.

8. *Ю. Б.* – російський письменник Юрій Бондарев, автор роману «Берег».

9. *Толстой* – російський письменник Лев Толстой, автор романів «Війна і мир», «Анна Кареніна».

Сидір Кіраль

«ОЛЕСЬ ТЕРЕНТІЙОВИЧ – НИЖНІСТЬ, ДОБРОТА, ЛЮБОВ ДО РІДНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ»

(Олесь Гончар на сторінках «Щоденника» Івана Чендея)

24 січня 2018 року в Національному музеї літератури в Києві за участю доньки письменника Марії Чендей-Трещак, академіка, директора Інституту літератури ім. Тараса Шевченка НАН України М. Жулинського, письменників П. Засенка, Д. Павличка, П. Перебийноса, О. Гавроша, П. Вольвача та ін., а також знаних в Україні науковців проф. Раїси Мовчан, М. Наєнка, М. Васьківа, М. Сулими та ін. відбулася велелюдна презентація джерелознавчої монографії «Іван Чендей у колі сучасників» (автор ідеї проекту О. Гаврош; Ужгород, 2017). Так, наприклад, акад. М. Жулинський, один з авторитетних дослідників творчості славного закарпатця, глибоко переконаний: І. Чендея нині «ще достойно не поцінували», однак своїми знаковими творами він «навіки вписаний в історію української літератури». Проф. М. Наєнко акцентував увагу слухачів на тому факті, що у XXI ст. І. Чендея несправедливо забули, а насправді він «першим почав епічне осмислення проблем, започаткованих поетами-шістдесятниками» у XX ст.¹ П. Перебийніс говорив про потребу

підготовки повного зібрання творів митця. Д. Павличко зауважив, що І. Чендей, лауреат Шевченківської премії 1994 року, автор сценарію всесвітньо відомого фільму С. Параджанова «Тіні забутих предків», – це справжній європеець, щоденник якого як цінний документ тогочасної доби заслуговує на окреме видання.

Якщо взяти до уваги класифікацію щоденників як одного із жанрів документальної літератури, яку пропонує дослідниця К. Танчин, то записи І. Чендея слід уважати щоденником-свідченням, у якому автор, «перебираючи на себе роль очевидця, розповідає (доповідає, переконує), як усе було насправді»². Власне, щоденник І. Чендея та його листи

¹ *Аудіозапис* презентації книжки «Іван Чендей у колі сучасників» / укл. О. Гаврош, С. Кіраль, І. Когутич, М. Трещак та ін. – Ужгород : РІК-У, 2017. – Архів автора статті. – Тут і далі примітки автора. – С. К.

² *Танчин К. Я.* Щоденник як форма самовираження письменника : автореф. дис. <...> канд. філол. наук : спец. 10.01.06 «Теорія літератури» / К. Я. Танчин. – Тернопіль, 2005. – С. 10.

до автора роману «Собор» розкривають сутність взаємин обох письменників³.

Близьке знайомство І. Чендея з О. Гончаром припадає на лютий 1958 року, коли той уперше прибув на Закарпаття й побував у окремих районах області. І. Чендей супроводжував київського гостя до мальовничого старовинного села Зарічева, що неподалік Ужгорода в Перечинському районі. Шляхетність, людяність київського гостя полонили І. Чендея, у його душі народилися найсвітліші почуття від спілкування зі справжнім митцем, що зафіксоване в щоденнику: «Олесь Терентійович – ніжність, доброта, любов до рідної української культури». Тут варто наголосити й на тому важливому факті, що такі щирі слова І. Чендея про О. Гончара не були хвилими (відгуки мемуариста про окремих діячів літератури та культури, наприклад М. Стельмаха, В. Собка, Ю. Смолича, у різні роки часто були антонімічними), а глибинними по суті, що підтверджують інші записи та листи закарпатця. Так, зокрема, після зустрічі у Львові 12–14 січня 1960 р. на пленумі Спілки письменників України І. Чендей охарактеризує О. Гончара як людину «великої душі і великого серця». Письменника-початківця найбільше радувало те, що авторитетний побратим схвально відгукнувся про його творчі задуми, наштотував на думку «кудись від'їхати», аби «здаля на все глянути», що діється на Закарпатті. Невдовзі І. Чендей зважиться на рішучий учинок і подається на навчання на Вищі літературні курси до Москви.

Така підтримка О. Гончара була цілком природною, адже в особі І. Чендея він також побачив не тільки щирю й порядну людину, але й талановитого митця. Спілкування обох письменників було завжди відвертим, і це особливо імпонувало О. Гончареві, про що свідчить щоденниковий запис від 9 вересня 1960 р. «Збентеженість та схвильованість» метра літератури у ставленні до новеліста не випадкова, адже в січні 1959 року в Ужгороді відбулися звітно-виборні збори письменників, на яких було піддано нищівній та несправедливій критиці діяльність І. Чендея як відповідального секретаря Закарпатського відділення СПУ. За вказівкою компартії на цю посаду обрано «слухняного» письменника В. Ладичця. Про це йшлося в розлогому дописі «Головне – це сучасність: на звітно-виборних зборах письменників Закарпаття» на сторінках обласної партійної газети⁴. Отож постало питання про подальшу долю І. Чендея, якому, як зізнався, «остогидло» керувати організацією, у якій «руснячки-простачки» не здатні «постояти за свої найелементарніші інтереси, за свою людську гідність».

Згодом він не побоїться надіслати гостро-критичного листа від 11–12 лютого 1963 р. секретарям Закарпатського обкому партії Ю. В. Льницькому, І. Ю. Бігунцю, І. О. Моз-

говому, В. А. Шамовському та голові правління Спілки письменників України О. Т. Гончару, у якому відважився вказати на всі ті ганебні факти, які мали місце як у житті Закарпатського відділення Спілки, так і в роботі керівництва обкому партії, зокрема його секретаря В. О. Повха, що «відав справами ідеології в Закарпатському обкомі». Таке писання не дарувало І. Чендеєві творчого задоволення, однак «іржа роз'їдає залізо, лжа їсть людей. Між ними є дещо спільне. Важко жити оббреханому, як, мабуть, нелегко і залізу від іржі. А все ж під іржею буває чистий метал!». Він визнавав, що написаний лист «вирваний із серця з кров'ю і сльозами», і що «не на один день» «паралізував» його роботу в пошуках правди. Тут слід звернути увагу на зачин листа, у якому простежується найважливіше – лист був адресований найперше О. Гончареві як моральному авторитетові; отож І. Чендей відверто заявив, що «завжди з огидою дивився ... на тих, котрі в подібних листах допускають хоч якусь частку неправди, заправляють свої міркування жовчю». Він розумів, що як і «кожен смертний» не «застрахований від суб'єктивності», однак не міг змиритися з тим «нелегким вантажем помилок», які йому приписували за час роботи секретарем Закарпатського відділення СПУ. Зрештою, свою вимушену «відставку» І. Чендей сприйняв спокійно, адже розумів, що більше часу віддавати творчій праці, а не адміністративній «метушні навколо відділення». Письменнику найбільше боліло те, чи «відкриє» його лист-сповідь «велику можливість для нашого обкому покласти палець на рану, встановити діагноз хвороби», яка була «надто серйозною», «дала метастази й стала нелегкою!» І. Чендей усвідомлював, що після такого листа деякі «людиці» «обвішають» його «гнилими псами», адже «людській мерзості немає меж», вона завжди «настирлива, безцеремонна, бере верх», як це сталося в Закарпатському відділенні, де «мерзість» «осідлала нашого Пегаса», «загнала, заморила його до кісток і шкури». На жаль, І. Чендея тоді не почули, а невдовзі в 1968 р. за збірку «Березневий сніг» та повість «Іван» звинуватили в оспівуванні патріархальщини, пропаганді «українського буржуазного націоналізму», виключили з лав компартії та майже на десять років вилучили з літературного життя. О. Гончар усіляко намагався підтримати І. Чендея й бажав йому у вітальній листівці від 30.12.1968 р. багато «світлих днів, душевних сил, а правда – за Вас, з Вами любов друзів»⁵.

Для І. Чендея О. Гончар був «світлом нашої культури, великою основою нашої національної гідності». Отож закарпатський прозаїк обурювався несправедливою критикою, яка обрушилася на автора роману «Собор» після його появи на сторінках журналу «Вітчизна» 1968 р. У квітні цього ж року в Ужгороді на ідеологічній нараді побував секретар ЦК Компартії України В. І. Дрозденко, якому «було подане запитання відносно «Собору» Гончара». Той відповів, що роман «художньо незрілий», написаний не з «позицій соціалістичного реалізму», у ньому наявні «неправильні твердження», а

³ Листи І. Чендея вперше опубліковано на сторінках газети «Слово Просвіти» (ч. 28, 12–18 лип. 2012. – С. 10–12), а згодом в окремому виданні: Листи до Олесь Гончара : у 2 кн. Кн. 1 : 1946–1982 / упоряд., передм., прим., комент. М. Степаненка. – К. : Сакцент Плюс, 2016. – 736 с. ; Кн. 2 : 1893–1995. – 736 с.

⁴ Див. : Закарпатська правда. – 1959. – № 14 (4731). – 17 січ. – С. 2.

⁵ Домашній архів І. Чендея.

«дійсність наша ... спотворена, сучасник – збіднілий», а головне, що проти «Собору» (sic!) «виступили в пресі металурги». Такі випадки компартійного чинуші, його безглузді й примітивні «теревені» І. Чендей, зрозуміло, не сприйняв, бо вірив, що справжній митець – саме таким уважав О. Гончара – «мусить бути захисником культурних надбань!» Зрештою, видатні діячі літератури М. Бажан, Д. Павличко, Л. Новиченко, – «а де ще є видатніші?» – риторично запитує письменник, – про цей роман говорили із захопленням. Отож для І. Чендея «Собор» О. Гончара – це «храм світлий і великий, стояти йому довіку золоченими українськими банями. Засвідчувати нашу гордість і нескорену дужість! А «Собору» пахнути не ладаном нікчемних похвал і славословій, не присипати курином непулящим, а пробуджувати думку і почуття, видзвонювати на всі сторони великої України славою і величчю нині, присно і вовіки віків! Амінь!» Безглуздими й дивними видалися І. Чендеєві також твердження ужгородського критика В. Попа, оскільки той уважав «Собор» «сумнівним» «клерикалістичним» романом, за який Ватикан, упевнено твердив місцевий дипломований філолог, нагородив О. Гончара премією лише тому, що у творі «верх взяло духовне начало». І. Чендей з огидою прочитав «примітивну і плоску» статтю якогось Лебеденка на сторінках «Радянської України», яка підтверджувала той факт, що «лободи живі, значить, впізнали себе», отож, іронізує автор листа до О. Гончара від 04.05.1968 р.⁶, «їх треба, небораків, теж зрозуміти». Своім романом, небезпідставно твердив І. Чендей (його також безпідставно критикували за роман «Птахи полишають гнізда»), О. Гончар «проспівав величний гімн безсмертю, мужності, силі і красі» та влучив у «потворність», а його слово «змусило її заметушитися, сахнутися, ба й обливати правду і чесність огудою, скреготати у люті зубами». Тому І. Чендей щиро вітав появу статті Л. Теракопьяна про «Собор» О. Гончара на сторінках «Литературной газеты» у травні 1987 року: «20 років твір, замість активної участі у життєвому процесі, був паралізований. Як багато доброго твір міг вдіяти для справи, натомість він лежав скутий».

Про щире дружбу О. Гончара та І. Чендея знали не лише в Києві, а й місцева партноменклатура. Дружина першого секретаря ужгородського міськкому партії Анфіса Сергіївна Бігунець, як переказували І. Чендеєві, «плакала небога, приписавши собі риси і характеристику Акулини» з його оповідання «Пілюлі з-за кордону». На заперечення, що у творі зовсім інша назва села, інші імена, до того ж книжка вийшла не в Ужгороді, а в Києві, та твердила: «Как не о нас, когда всё сходится?» А вийшла книжка, уперто протестувала Анфіса Сергіївна, таки не в Києві, а в Білій Церкві (малася на увазі книжкова друкарня. – С. К.), а допомогли в цьому І. Чендеєві «націоналісти»: «Гончар помог! Знаешь, как они держатся! Но скоро и он полетит!» [20/III – 69 р.]

Щоденник І. Чендея містить інші прихильні захоплені відгуки про О. Гончара. Так, наприклад, він був свідком його «блискучого» виступу на ювілейному вечорі в оперному театрі в Києві з нагоди 100-ліття ве-

ликої Лесі Українки. Він добре розумів причини «добрівільної» відмови О. Гончара в 1971 р. від виконання обов'язків голови правління Спілки письменників України («там (в ЦК) тільки цього чекали»), але не поділяв мотивів такого вчинку свого побратима, адже цьому раділа «купка заздрісників, недоброзичливців, таких, кому бракує честі і порядності», які вже давно мріяли про його усунення з цієї посади. О. Гончар як керманіч Спілки, твердив І. Чендей, був «прекрасним», адже «слава, пошана прийшли до нього через його велику працю і велику душевну красу. Гончар – письменник великого ряду, той, ким справді може гордитися народ, хто творить його культуру». Його обурило поведінка Ю. Смолича, отого «72-охлітного дідугана, що не так давно був повалений до ліжка інсультом». І. Чендей не міг збагнути того, «як міг він (Смолич. – С. К.) спуститися до нищості замінити собою високий прапор всієї нашої літератури? Невже йому хочеться померти на посту голови? Саме на посту голови?»

У цьому контексті варто згадати запис І. Чендея, пов'язаний зі смертю Ю. Смолича в 1976 р. Лише тоді він усвідомив, що «недужий Смолич став усього підставником – минуло небагато часу, й він, хотів чи не хотів, поступився місцем іншому». Але й у день смерті Ю. Смолича І. Чендей так і не зміг змиритися з тим фактом, що нагоді знаний письменник «явився в ролі виконавця для вищестоящих, загубивши на подібному чимало з авторитету й поваги у певної частини творчої, зокрема літературної інтелігенції. Немолодому, хворовитому письменнику не було потреби встрявати у досить складну й не зовсім привабливу гру на тому кону, де зміщався Гончар (людина справді видатна!) й до керівництва Спілкою висувалася посередність типу Козаченка і т. п.». Слід зауважити, що свого часу Ю. Смолич посприяв І. Чендеєві у виданні його збірки. І згадує він про цю допомогу зі щирою вдячністю: «Ніколи не забуду розмови зі Смоличем Ю. К. при тій нагоді, коли випущена у світ моя книга видавництвом «Дніпро» ніяк не могла дійти до читачів – заважала воля моїх повновладних земляків-закарпатців. <...> При розмові зі мною був не тільки елегантним, як завжди, але й чутливим та розуміючим. Таким я запам'ятав його і таким він залишиться в уяві...»

І. Чендея вразив сам факт процедури обговорення двох кандидатів: О. Гончара (висунутий письменниками, членами пленуму) та Ю. Смолича (висунутий представником ЦК). Кандидатура О. Гончара «приймалася оплесками», однак під час голосування сталося непередбачуване-передбачене: «Письменники говорять, що перевага була на боці Гончара абсолютна, коли угору були підняті руки, а сталося так, ніби Смолич отримав більшість. Драч просив полічити голоси уважно, на нього цикнули з-за керівного стола, й усі уже помовкли». Оце боязливе мовчання найбільше вразило І. Чендея: «Не було уже ні одного, хто б піднявся й таки попросив уважно і точно поррахувати за і проти. От вам і лицарі, що сиділи на Пленумі й при одному окрику помовкли... З такими лицарями можна зробити що завгодно!» Та найбільше його засмутила поведінка М. Стельмаха:

⁶ Публікується вперше. – С. К.

«Стельмах голосував на пленумі проти Гончара. Яка бідність і нищість! Стельмах – мізерний обиватель, самовдоволений зажирілий середняк-хуторянин, Гончар – велет своїм благородством і мужністю. Гончар – громадянин, Стельмах – з тих, що готові погратися в громадянську мужність й при наближенні першої небезпеки датися в кущі». Постає запитання: чи мав І. Чендей право на таку нищівну характеристику М. Стельмаха? Гадаю, що так, бо, по-перше, він би ніколи так не вчинив, а, по-друге, ідеться тут про розчарування в людині, до якої ставився з особливою пошаною. Підтвердженням тому є запис у щоденнику від 11 жовтня 1977 р.: «Прибули на Закарпаття члени Президії СПУ для проведення виїзного засідання. Немає серед літераторів найзначніших постатей: Миколи Бажана, Олесь Гончара, Михайла Стельмаха. Звичайно, перебування їх у нас було б бажаним». Під час «переобрання» О. Гончара найбільше заімпонувала І. Чендееві поведінка «прекрасного, достойного» А. Головка⁷, у якому «було щось від справжнього козака-сміливця, бунтівника. Бо явився протестантом на останньому з'їзді письменників (1971 р.), коли було детронізовано О. Гончара і на пост голови СПУ інтронізовано Ю. Смолича. Свій протест, правда, заявив хіба тим, що покинув приміщення. Протест мирний, але в наших умовах і він незвичний».

Щиро вважаючи О. Гончара «істинним патріотом», для якого, «перш за все, – доля народу і народного, потім уже особисте!», і через що над ним і «познущалися», і «досхочу потопталися гидотники і шушваль... Та сама, що тільки службістсько-холуйська готовність та заподадливість і дає їй можливість триматися при повному кориті й тримати у руках нагая», І. Чендей досить критично висловився про його виступ у Мінську 24 травня 1976 р. на відкритті декади української культури і мистецтва. Його здивувало те, що вітальне слово на урочистому засіданні О. Гончар виголосив російською мовою, що «досить дивно сприймалося», адже «в устах нашого найпершого прозаїка» вона «звучала якось незвично дубувато, жорстко і не мелодійно, марно, здавалось би, розмовляючий лагідною українською мовою повинен би так же легко, гнучко, лагідно і мелодійно говорити російською. Певно, тут позначилися незвичність й неприродність, ба навіть епізодичність користування мовою». І. Чендееві було прикро усвідомлювати, що О. Гончар привітав Білорусь не рідною українською мовою. Мав рацію І. Чендей, коли писав, що, «певно, і росіяни зрозуміли б Гончара, коли він говорив би по-українськи, не кажучи про братів білорусів». У слухачів, і це найбільше боліло І. Чендееві, «мимоволі складалося враження, що до білорусів явилася для представлення не українська культура, а прибули виконавці творів на різних мовах. У подібному видіється мені не інтернаціоналізм, а ота присилувана обов'язковість дозувальників і програмників, що так уже і дбають, так уже і бдять, так уже і мішають докупити все й цим гублять обличчя як одного цілого, так і зібраного докупити, але теж цілого».

21 серпня 1993 р. Л. Кравчук вручив І. Чендееві ви-

⁷ 1987 р. І. Чендей був удостоєний республіканської премії імені А. Головка. – С. К.

соку президентську відзнаку. Його тішило те, що 1991 р. такою ж нагородою було пошановано й Олесь Гончара, а 1992 р. – Ліну Костенко. Саме за підписом Л. Кравчука І. Чендея було відзначено Державною (нині Національною) премією ім. Т. Шевченка у 180-й рік від дня народження Кобзаря, а Комітет з державних премій нагоді очолював саме О. Гончар, який зауважив, що «Калина під снігом» та повість «Іван» І. Чендея – це «вершинні здобутки сучасної української літератури, що визначають висоту нашої духовної культури, її національну величчя»⁸. Наскільки дорогими для І. Чендея були ці слова академіка О. Гончара, свідчить той факт, що цитовані рядки Шевченківський лауреат переніс до свого щоденника, які прокоментував так: «Про поважнішу оцінку за своїми словами літератору і мріяти годі, навіть подібна може у снах мріятися... Варто мучитися над словом, зазнавати сумнівів і терпінь, не шкодувати сил, працювати і працювати, аби вкінці удостоїтися подібної оцінки. Висока оцінка і визнання прийшли. Це радує, надихає, сил додає». Однак І. Чендей важко переживав хворобу молодшого сина Михайла, він зізнавався, що радість від високої нагороди тісно перепліталася з його «гіркою мукою від тих негарздів, що їх лиха Доля наслала на родину нашу з недоугою сина! Тут я жорстко нещасливий і безпорадний до тої міри, коли не раз впадаю у відчай і тяжку зневіру. За що така немилосердна покара?...!»

І. Чендей за наполяганням О. Гончара мав «виступи 9-го [березня] в Музеї, у клубі Ради Міністрів після вручення премії, слово з трибуни в Оперному театрі на урочистому вечорі, що був присвячений 180-им роковинам від дня народження нашого національного генія», які «виснажували чуттєво, проте вдовольняли тим, що, гадаю, не поганьбили імені мого, Закарпаття, в тім числі і рідного села Дубового... Певно, не скоро настане той момент, коли явиться мій земляк, якого запросили б виступити перед поважним зібранням до нагоди... Дай, ласкава Доле, аби конче не один іще й ще закарпатець був нагородженим, відзначеним, пошанованим в столиці України Києві. Подібне додасть честі й доброї слави Закарпаттю, утвердить добре ім'я на висотах держави нашої...» І. Чендея особливо приємно вразило й те, що О. Гончар «щиро-щиро повітав мене, примітивши при цьому, що сам він давно сподівався тої нагоди, коли саме з літераторів я удостоюся честі і бути серед відзначених. Після потиску руки Олесь Терентійович сердечно пригорнув мене до себе. І так ми ще відчували сердечну спорідненість...»

Невдовзі після цих подій О. Гончар відійшов у за-світи. Про смерть автора «Собору» І. Чендей полишив у щоденнику такий короткий запис: «17 липня 1995 р., понеділок. Помер Олесь Гончар. Помер письменник великого таланту і великої працювотості. Його літературна доля склалася щасливо, хоч йому було зовсім-зовсім нелегко внаслідок його чутливої натури і проникливого бачення всього, що творилося, діялося і коїлося у наш час в нашому житті...» Свого побратима І. Чендей пережив на 10 років.

⁸ Гончар О. Лауреати Державної премії України імені Т. Шевченка 1994 року / О. Гончар // Літературна Україна. – 1994. – № 14 (4579). – 10 берез. – С. 1.

Щоденникові записи І. Чендея доповнюють його листи до О. Гончара, у яких адресат відверто оповідає про свої будні, життєві й творчі, радиться з ним із багатьох питань, висловлює міркування про поточне літературне життя не лише в Закарпатті, а й в Україні загалом. Листи не лише по-сутньо поглиблюють документальний образ О. Гончара в щоденниковій рецепції І. Чендея, а й підтверджують той факт, що їхні взаємини були щирими, приятельськими й гідними дружби двох

великих українських письменників. Про це свідчить надзвичайно щемливий та емоційно насажений особливим людським теплом запис І. Чендея від 13/Х 1974 р. про його перебування в садибі О. Гончара в Конча Озерній: «Хвилююча зустріч з Олесем Терентійовичем Гончаром, його бузок і малина, два гарбузи і хліб на столі... – і розмова. Знаменита і назавше пам'ятна розмова з видатним письменником наодинці під відкритим небом і при оголених нервах...»

Іван Чендей

ЩОДЕННИК (уривки, 1958–1995)

Пропонуємо увазі читачів уривки з неопублікованого щоденника українського письменника-шістдесятника І. Чендея (1922–2005), у якому йдеться про його літературного побратима Олеся Гончара (1918–1995). Подаємо його без коментарів, оскільки до друку готується повний текст щоденника із відповідним текстологічно-джерелознавчим супроводом. Маловідомі аббревіатури та скорочення подано в квадратних дужках. Мову автора збережено. Мову інших осіб, переданих І. Чендеєм, подаємо курсивом, як і тексти його листів. Комп'ютерний набір щоденника виконала дочка письменника Марія Чендей-Трещак, за що складаємо їй щире подяку, оскільки почерк І. Чендея дуже нерозбірливий і важкий для правильного прочитання.⁹

1958

9 лютого, Москва

У перших числах на Закарпатті побував Олес Гончар. Вперше він прибув до нас, маючи можливість поїхати по області. Були ми з ним в Зарічєві.

Олес Терентійович – ніжність, доброта, любов до рідної української культури. Людина вкрай шляхетна, витримана... Розмова з ним про велике літературне полотно «Колиска». Схвальний відгук про думку написати такий твір. «Вам би треба, можливо, кудись від'їхати, щоб здала на все глянути. А взагалі, твір має бути виключно цікавий».

І ось я знову у Москві. Вона холодна, з пронизливим вітром, пекучим морозом. Готель «Україна» – шикарний, прекрасний. «Москва» – добре. «Україна» – краще!

11 лютого має бути пленум Спілки письменників. Пленум, говорять, буде досить «вузький», без московського гнилого обивателя. Це добре. Боже, коли у нас набереться мужності сказати гнилякам,

що вони смердять, отруюють повітря! Невже потрібно ці церемонії? На пленумі мені потрібно виступити, мабуть. Твердий горіх! Виступ лякає, озадачує, тривожить.

* * *

15 лютого, Москва

І ось, нарешті, минули великого напруження дні. День-півтора, коли я не вилазив з номера готелю – номера справді теплого, в якому тільки й лікуватися од грипу... Минули ночі, коли доводилося напружувати слабе здоров'я, болячу голову, щоб підготуватися до виступу на пленумі Спілки письменників. До виступу необхідно було підготуватися зі всією відповідальністю, почуттям обов'язку перед українською письменницькою організацією, перед Закарпаттям. Адже нам дали вперше слово з високої письменницької трибуни, щоб розповісти про наші письменницькі справи, про наше життя. Виступ на пленумі – це виступ політичний, великої ваги. Адже Закарпаття в минулому – це Австро-Угорщина, це Угорщина, це Чехословачія, це що тільки хочете, тільки не Батьківщина, яка гріє теплом і дає любов. Таку Батьківщину ми маємо сьогодні...

Виступ був вдалий. Багато схвальних слів сказав А. Хижняк – редактор «Літ[ературної] газети», вітав мене з виступом Михась Линьков, І. Шем'якін, з котрими я сидів в одному гурті, вітав мене В. Собко. Він, до речі, сказав: «Я мав розмову з Новиченком, сказав йому, що Чендей своїм виступом підтримав і підняв престиж української делегації на Пленумі...»

В. Собко – безпосередній, щирий і, головне, доброзичливий. Бажаючий добра. Прекрасна риса людини! Прекрасна риса серед письменників, де ще не навчилися по-справжньому радіти чужому успіху чи то при виході книги, чи то при усному виступі з трибуни...

Новиченко... Він дуже прихильно поставився до моїх новел з книги «Чайки летять на Схід»... На-

⁹ Підготовка до друку С. Кіраля. – Ред.